

მორალური ზიანის ანაზღაურება

საქართველოს უზენაესი სასამართლო

გ ა ნ ჩ ი ნ ე ბ ა* საქართველოს სახელით

№3გ/ად-329-კ-02

24 მარტი, 2003 წ., ქ. თბილისი

საქართველოს უზენაესი სასამართლოს დიდი პალატა
შემადგენლობა: ბადრი მეტრეველი (თავმჯდომარე),
ვალერი ზრუსტალი,
მერაბ ტურავა,
მაია ვაჩაძე (მომხსენებელი),
ნანა კლარჯეიშვილი,
მურმან ისაევი,
მიხეილ გოგიშვილი,
ბესიკ კობერიძე,
ნუგზარ სხირტლაძე

სხდომის მდივანი – ნანა ჭიჭილეიშვილი

კასატორი (მოპასუხე) – საქართველოს ფინანსთა სამინისტრო, წარმომადგენელი ვ. კ.-ძე

მოწინააღმდეგე მხარე (მოსარჩელე) – დ. და ე. ბ.-ილები, წარმომადგენელი თ. მ.-ილი

გასაჩივრებული გადაწყვეტილება – თბილისის საოლქო სასამართლოს ადმინისტრაციული სამართლისა და საგადასახადო საქმეთა კოლეგიის 2002 წლის 8 ივლისის გადაწყვეტილება.

დავის საგანი – მორალური ზიანის ანაზღაურება.

ა ღ წ ე რ ი ლ ო ბ ი თ ი ნ ა წ ი ლ ი:

2002 წლის 26 აპრილს დ. და ე. ბ.-ილებმა სასარჩელო განცხადებით მიმართეს თბილისის საოლქო სასამართლოს ადმინისტრაციული სამართლისა და საგადასახადო საქმეთა კოლეგიას და მოპასუხე საქართველოს ფინანსთა სამინისტროსაგან სისხლის სამართალწარმოების ორგანოების უკანონო მოქმედებით მიყენებული მორალური ზიანის 1.000.000 ლარის ანაზღაურება მოითხოვეს.

მოსარჩელებმა სარჩელის დაკმაყოფილების საფუძვლად შემდეგ გარემოებებზე მიუთითეს:

* ამ საქმესთან დაკავშირებით იხ. აგრეთვე სუსგ 2003, № 9, სისხ., გვ. 1041-1043.

2000 წლის 15 სექტემბერს საქართველოს შინაგან საქმეთა სამინისტროს ნარკომანიისა და ნარკობიზნესის წინააღმდეგ ბრძოლის ეროვნულ ბიუროში მოსარჩელეთა მიმართ აღიძრა სისხლის სამართლის საქმე №..., დანაშაული გათვალისწინებული საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 260-ე მუხლის მე-3 ნაწილის „ა“ ქვეპუნქტით.

2000 წლის 16 სექტემბერს მათ გამოძიებლის მიერ წარედგინათ ბრალდებები, ხოლო 17 სექტემბერს თბილისის კრწანისი-მთაწმინდის რაიონულმა სასამართლომ აღკვეთის ღონისძიების სახით შეუფარდათ პატიმრობა.

2001 წლის 26 მაისს შინაგან საქმეთა სამინისტროს საგამოძიებო დეპარტამენტმა დ. და ე. ბ.-ილების მიმართ სისხლის სამართლის საქმე წარმოებით შეწყვიტა საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 28-ე მუხლის I ნაწილის „ა“ ქვეპუნქტის საფუძველზე – სისხლის სამართლის კანონით გათვალისწინებული ქმედების არარსებობის გამო.

შინაგან საქმეთა სამინისტროს ნარკომანიისა და ნარკობიზნესის წინააღმდეგ ბრძოლის ეროვნული ბიუროს თანამშრომლების უკანონო და დაუსაბუთებელ მოქმედებებს შედეგად მოჰყვა სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობაში დ. და ე. ბ.-ების უკანონოდ მიცემა და დაახლოებით რვათვენახევრიანი უკანონო პატიმრობა 2000 წლის 14 სექტემბრიდან 2001 წლის 26 მაისამდე.

2001 წლის 12 ივნისს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 227-ე მუხლის მე-3 ნაწილის საფუძველზე მოსარჩელებმა განცხადებით მიმართეს თბილისის საოლქო სასამართლოს და მიყენებული მორალური ზიანის ანაზღაურება მოითხოვეს, მაგრამ სისხლის სამართლის საქმეთა კოლეგიის 2001 წლის 26 ოქტომბრის განჩინებით სარჩელი განუხილველად იქნა დატოვებული. ამჯერად, სასარჩელო წესით მოპასუხეები ფინანსთა სამინისტროსაგან თითოეული მოსარჩელის სასარგებლოდ მორალური ზიანის – 500 000 ლარის ანაზღაურებას მოითხოვდნენ.

მოპასუხე საქართველოს ფინანსთა სამინისტრომ სარჩელი არ ცნო და განმარტა:

სისხლის სამართალწარმოების ორგანოების მიერ მიყენებული უკანონო და დაუსაბუთებელი მოქმედების შედეგად მიყენებული ზიანის ანაზღაურებას ითვალისწინებს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 28-ე თავის 227-ე მუხლი. განმცხადებელმა მიმართა სისხლის სამართლის კოლეგიას, მაგრამ სარჩელი განუხილველად იქნა დატოვებული. რაც შეეხება იმ გარემოებას, რომ ამავე კოდექსის 228-ე მუხლი ითვალისწინებს 3 წლის განმავლობაში სამოქალაქო წესით სარჩელის წარდგენას, მოპასუხის განმარტებით, აქ იგულისხმება მხოლოდ შრომის, საპენსიო და სხვა უფლებათა აღდგენის შესახებ დავები, ხოლო რაც შეეხება საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 1005-ე მუხლს, ამ ნორმის თანახმად პირი რეაბილიტირებული უნდა იყოს, მაგრამ მოსარჩელები ამ დროისათვის რეაბილიტირებულები არ არიან.

თბილისის საოლქო სასამართლოს ადმინისტრაციული სამართლისა და საგადასახადო საქმეთა კოლეგიამ 2002 წლის 8 ივლისის გადაწყვეტილებით ნაწილობრივ დააკმაყოფილა მოსარჩელეთა მოთხოვნა შემდეგ გარემოებათა გამო:

საქმეზე წარმოდგენილი სისხლის სამართლის საქმისა და სისხლისსამართლებრივი დევნის შეწყვეტის შესახებ 2001 წლის 26 მაისის დადგენილებით შეწყდა სისხლის სამართლის საქმე დ. და ე. ბ.-ების მიმართ, სისხლის სამართლის კანონით გათვალისწინებული ქმედების არ არსებობის გამო და გაუქმდა ბრალდებულების მიმართ

შერჩეული აღკვეთის ღონისძიება – პატიმრობა. აღნიშნული დადგენილება, საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 219-ე მუხლის შესაბამისად, წარმოადგენს რეაბილიტაციის საფუძველს, ხოლო ამავე კოდექსის 221-ე მუხლის შესაბამისად, უნდა ანაზღაურდეს სამართალწარმოების ორგანოების უკანონო მოქმედების შედეგად მიყენებული ქონებრივი, ფიზიკური და მორალური ზიანი. მიყენებული ზიანის ანაზღაურების საპროცესო წესი გათვალისწინებულია 227-ე მუხლში.

სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 227-ე მუხლის შესაბამისად, მოსარჩელებმა მიმართეს თბილისის საოლქო სასამართლოს სისხლის სამართლის საქმეთა კოლეგიას, რომელმაც 2001 წლის 26 ოქტომბრის განჩინებით სარჩელი განუხილველად დატოვა მოსარჩელეთა განმეორებით გამოუცხადებლობის გამო. განჩინება ძალაში დარჩა საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სისხლის სამართლის საკასაციო პალატის 2002 წლის 24 იანვრის განჩინებით. აღნიშნული განჩინების გამოტანის შემდეგ, მოსარჩელებმა საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 228-ე მუხლის შესაბამისად, სარჩელით მიმართეს თბილისის საოლქო სასამართლოს და მოითხოვეს მორალური ზიანის ანაზღაურება თითოეულისათვის 500 000 ლარის ოდენობით.

გარდა ზემოაღნიშნული ნორმისა, მოსარჩელეთა სარჩელის დაკმაყოფილების საფუძველად საოლქო სასამართლომ მიიჩნია საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 1005-ე მუხლის მე-3 ნაწილი, მაგრამ სასარჩელო განცხადებაში არ არის დასაბუთებული, თუ რატომ უნდა იყოს კომპენსირებული მორალური ზიანი თითოეული მოსარჩელისათვის სწორედ 500 000 ლარით. სასარჩელო განცხადება ამ ნაწილში დაუსაბუთებელია, მაგრამ სახეზეა სისხლის სამართალწარმოების ორგანოების მიერ სისხლის სამართლის პასუხისგებაში უკანონოდ მიცემისა და აღკვეთის ღონისძიების სახით პატიმრობის უკანონოდ გამოყენების ფაქტი, რის გამოც მოსარჩელებმა განიცადეს მორალური ზიანი. სასამართლო კოლეგიამ ჩათვალა, რომ აღნიშნული მორალური ზიანი მოსარჩელეთათვის კომპენსირებული უნდა იქნეს მოპასუხეზე 5000-5000 ლარის დაკისრებით.

საქართველოს ფინანსთა სამინისტრომ იმავე საფუძველებით საკასაციო წესით გაასაჩივრა აღნიშნული გადაწყვეტილება და თვლის, რომ საოლქო სასამართლომ გამოიყენა კანონი, რომელიც არ უნდა გამოეყენებინა და არასწორად განმარტა კანონი.

ს ა მ ო ტ ი ვ ა ც ი ო ნ ა წ ი ლ ი:

დიდი პალატა გაეცნო საქმის მასალებს, შეამოწმა გასაჩივრებული განჩინების კანონიერება და დასაბუთებულობა, წარმოდგენილი საკასაციო საჩივრის საფუძველიანობა და მიიჩნევს, რომ საქართველოს ფინანსთა სამინისტროს საკასაციო საჩივარი ნაწილობრივ უნდა დაკმაყოფილდეს, უნდა გაუქმდეს თბილისის საოლქო სასამართლოს ადმინისტრაციული სამართლისა და საგადასახადო საქმეთა კოლეგიის 2002 წლის 8 ივლისის გადაწყვეტილება და საქმე განსჯადობით არსებითად განსახილველად გადაეცეს თბილისის საოლქო სასამართლოს სისხლის სამართლის საქმეთა სასამართლო კოლეგიას შემდეგ გარემოებათა გამო:

დიდი პალატა განმარტავს, რომ საქართველოს კონსტიტუციითა და ადამიანის უფლებათა ევროპის კონვენციით გარანტირებულია ადამიანის უფლებათა და თავისუფლებათა დაცვა. საქართველოს კონსტიტუციის მე-2 თავის 42-ე მუხლის მე-9 პუნქტი განსაზღვრავს, რომ ყველასათვის გარანტირებულია სახელმწიფო და თვითმმართველობის ორგანოთა და

მოსამსახურეთაგან უკანონოდ მიყენებული ზარალის სასამართლო წესით სრული ანაზღაურება სახელმწიფო სახსრებიდან. ევროპის კონვენციის მე-5 მუხლის მე-2-5 პუნქტები აღგენენ უკანონოდ დაკავებული პირის გათავისუფლების გარანტიებს. პიროვნების ფიზიკური თავისუფლებისა და უსაფრთხოების უფლება იმდენად მნიშვნელოვანია, რომ ჭეშმარიტად დემოკრატიულ სახელმწიფოში, რომელიც დემოკრატიულ ღირებულებებს აღიარებს, იგი, როგორც წესი, ყოველმხრივ დაცულია. ეს უფლება ყველა იმ სახელმწიფოებრივი სისტემის ქვაკუთხედაა, რომელიც კანონიერების პატივისცემისა და ადამიანის უფლებათა დაცვის პრიორიტეტულ მნიშვნელობას აღიარებს. კონვენცია აღგენს კომპენსაციის შესაძლებლობას მასში გათვალისწინებული უფლებებისა და თავისუფლებების ხელყოფისათვის. კონვენციის მე-5 მუხლის მე-5 პუნქტით გათვალისწინებული კომპენსაციის უფლება, ამ მუხლის დებულებათა დარღვევით განხორციელებული თავისუფლების აღკვეთისათვის, ავსებს 50-ე მუხლით გათვალისწინებულ უფლებას „სამართლიან ანაზღაურებაზე“. „სამართლიანი ანაზღაურების“ მინიჭება ევროპული სასამართლოს კომპეტენციაა, მე-5 მუხლის მე-5 პუნქტით გათვალისწინებული კომპენსაცია, უფლების დარღვევის დადგენის შემთხვევაში, ეროვნული სასამართლოების მიერაც უნდა განხორციელდეს. მე-5 პუნქტის გამოყენების წინაპირობას მე-5 მუხლით გათვალისწინებული ერთი ან რამდენიმე უფლების ხელყოფა წარმოადგენს. კომპენსაცია გაიცემა მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ დაზარალებული დაამტკიცებს მისთვის ფიზიკური, მატერიალური და მორალური ზიანის მიყენების ფაქტს, ვინაიდან კომპენსაციის შესახებ საკითხი არ დგება ასეთი ზიანის გარეშე“. კომპენსაცია მოიცავს როგორც მატერიალურ, ისე მორალურ ზიანს.

დიდი პალატა თვლის, რომ მოცემული დავის გადაწყვეტისას საქართველოს კონსტიტუციასთან და ევროპის კონვენციასთან ერთად გამოყენებულ უნდა იქნეს საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 221-ე, 222-ე, 225-ე, 227-ე და 228-ე მუხლები, რომლებიც რეაბილიტირებულისათვის მიყენებული ზიანის ანაზღაურებისა და დარღვეული უფლებების აღდგენის წესსა და პროცედურას აღგენენ. სწორედ ზემოაღნიშნული მუხლებით დადგენილი პროცედურით უნდა მოხდეს ზიანის ანაზღაურება. კერძოდ, მას შემდეგ, რაც მომკვლევი ან გამოძიებელი შეწყვეტს სისხლის სამართლის საქმეს იმ საფუძვლით, რომელსაც რეაბილიტაცია მოსდევს, იგი განსაზღვრავს რეაბილიტირებულისათვის მიყენებული ზიანის ოდენობას, რის შემდეგაც პროკურორი შეწყვეტილ საქმეს გადასცემს განსჯად სასამართლოს, რაც იმავე დღეს უნდა ეცნობოს რეაბილიტირებულს. თუ საქმის შეწყვეტის შემდეგ არ განისაზღვრა ზიანის ოდენობა, რეაბილიტირებულს უფლება აქვს პირდაპირ მიმართოს განსჯად სასამართლოს, რომელიც საქმეს განიხილავს საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 227-ე მუხლის მე-3 და მე-4 ნაწილების შესაბამისად. ამასთან, მიყენებული ზიანის ანაზღაურება და დარღვეული უფლების აღდგენა უნდა მოხდეს გამამართლებელი განაჩენის ან რეაბილიტაციის სხვა აქტის გამოტანიდან 6 თვის განმავლობაში.

დიდი პალატა მიიჩნევს, რომ დ. და ე. ბ.-ები კანონით დადგენილი წესით არიან რეაბილიტირებულნი, რადგან სისხლისსამართლებრივი დევნის შეწყვეტის შესახებ საქართველოს შინაგან საქმეთა სამინისტროს საგამოძიებო დეპარტამენტის განსაკუთრებით მნიშვნელოვან საქმეთა გამოძიებლის 2001 წლის 26 მაისის დადგენილებით შეწყდა სისხლის სამართლის საქმის წარმოება დ. და ე. ბ.-ილების მიმართ საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 28-ე მუხლის პირველი ნაწილის „ა“ ქვეპუნქტით –

სისხლის სამართლის კანონით გათვალისწინებული ქმედების არარსებობის გამო, რაც ამავე კოდექსის 219-ე მუხლის მე-2 ნაწილის შესაბამისად რეაბილიტაციის საფუძველია.

დიდი პალატა ამასთან თვლის, რომ დ. და ე. ბ.-ებმა მიყენებული მორალური ზიანის ანაზღაურების თაობაზე, კანონით დადგენილი წესით, 6 თვის განმავლობაში მიმართეს განსჯად თბილისის საოლქო სასამართლოს სისხლის სამართლის საქმეთა სასამართლო კოლეგიას, რომელმაც მათი სარჩელი დატოვა განუხილველი, რაც უცვლელად იქნა დატოვებული საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სისხლის სამართლის საქმეთა საკასაციო პალატის მიერ. სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის 278-ე მუხლის თანახმად, ამ გარემოებების აღმოფხვრის შემთხვევაში, რომელიც საფუძველად დაედო სარჩელის განუხილველად დატოვებას, დაინტერესებულ მხარეს უფლება აქვს კვლავ მიმართოს სასამართლოს საერთო წესით. საკასაციო სასამართლოს მიაჩნია, რომ მოსარჩელებს სასარჩელო ხანდაზმულობის ვადა არ გაუშვიათ, ვინაიდან სარჩელის განუხილველად დატოვების შემდეგ მიმართეს სასამართლოს. არაგანსჯად სასამართლოში სარჩელის წარდგენა გამოწვეული იყო იმით, რომ მათ სისხლის სამართლის სასამართლოს მიერ არასწორად განემარტათ გასაჩივრების წესი. შესაბამისად, მოსარჩელების მიერ სასარჩელო ხანდაზმულობის ვადა გაშვებულად არ შეიძლება ჩაითვალოს.

დიდი პალატა ნაწილობრივ იზიარებს კასატორის მოსაზრებას და მიიჩნევს, რომ საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 228-ე მუხლი არ გულისხმობს სასამართლოს გადაწყვეტილებას მოქალაქის შრომითი, საპენსიო, საბინაო ან სხვა უფლების აღდგენის ანდა ქონებისა თუ მისი ღირებულების დაბრუნების თაობაზე. ეს ის შემთხვევაა, როდესაც უფლებამოსილი ორგანო თავისი გადაწყვეტილებით (სახელმწიფო ან მმართველობის ორგანო, გარდა სასამართლოსი) ზემოთ დასახელებულ რომელიმე უფლებას არ აღუდგენს რეაბილიტირებულს და ეს უკანასკნელი ამ ორგანოს წინააღმდეგ სასარჩელო წარმოების წესით მიმართავს სასამართლოს შრომითი, საპენსიო, საბინაო ან სხვა უფლების აღდგენის, ანდა ქონებისა და მისი ღირებულების დაბრუნების თაობაზე გამამართლებელი განაჩენის ან რეაბილიტაციის შესახებ სხვა აქტის გამოტანიდან 3 წლის განმავლობაში და მოითხოვს სახელმწიფო ან მმართველობის ორგანოს გადაწყვეტილების შეცვლას ან გაუქმებას. დიდი პალატის მოსაზრებით, თბილისის საოლქო სასამართლოს ადმინისტრაციული სამართლისა და საგადასახადო საქმეთა კოლეგიას საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 228-ე მუხლი მოცემულ შემთხვევაზე არ უნდა გაეგრძელებინა, რადგან ამ ნორმაში არაფერია ნათქვამი ზიანის ანაზღაურებაზე, მით უმეტეს მორალური ზიანის ანაზღაურებაზე.

დიდი პალატა თვლის, რომ საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 1005-ე მუხლი საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 221-ე, 222-ე, 225-ე და 227-ე მუხლებთან ერთად უნდა იქნეს გამოყენებული. 1005-ე მუხლის მე-3 ნაწილის თანახმად, „რეაბილიტირებული პირისათვის უკანონო მსჯავრდების, სისხლის სამართლის პასუხისგებაში უკანონოდ მიცემის, აღკვეთის ღონისძიების სახით პატიმრობის ან გაუსვლელობის ხელწერილის უკანონოდ გამოყენების, პატიმრობის ან გამასწორებელი სამუშაოების სახით ადმინისტრაციული სახდელის არასწორად დაკისრების შედეგად მიყენებული ზიანი ანაზღაურდება სახელმწიფოს მიერ მოკვლევის, წინასწარი გამოძიების, პროკურატურის ორგანოებისა და სასამართლოს თანამდებობის პირთა ბრალის მიუხედავად“. ამასთან, დიდი პალატა განმარტავს, რომ მიყენებული ზიანის ანაზღაურება და უფლებების აღდგენა უნდა

განხორციელდეს იმ წესითა და პროცედურით, რასაც ითვალისწინებს საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი.

ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე, დიდი პალატა თვლის, რომ საქართველოს ფინანსთა სამინისტროს საკასაციო საჩივარი ნაწილობრივ უნდა დაკმაყოფილდეს, უნდა გაუქმდეს თბილისის საოლქო სასამართლოს ადმინისტრაციული სამართლისა და საგადასახადო საქმეთა კოლეგიის 2002 წლის 8 ივლისის გადაწყვეტილება და საქმე განსჯადობით არსებითად განსახილველად გადაეცეს იმავე სასამართლოს სისხლის სამართლის საქმეთა სასამართლო კოლეგიას.

ს ა რ ე ზ ო ლ უ ც ი ო ნ ა წ ი ლ ი :

დიდმა პალატამ იხელმძღვანელა საქართველოს ადმინისტრაციული საპროცესო კოდექსის პირველი, საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის 410-ე მუხლებით და

დ ა ა დ გ ი ნ ა :

1. საქართველოს ფინანსთა სამინისტროს საკასაციო საჩივარი ნაწილობრივ დაკმაყოფილდეს.

2. გაუქმდეს თბილისის საოლქო სასამართლოს ადმინისტრაციული სამართლისა და საგადასახადო საქმეთა კოლეგიის 2002 წლის 8 ივლისის გადაწყვეტილება და საქმე განსჯადობით არსებითად განსახილველად გადაეცეს თბილისის საოლქო სასამართლოს სისხლის სამართლის საქმეთა სასამართლო კოლეგიას.

3. დიდი პალატის განჩინება საბოლოოა და არ საჩივრდება.